

Cuprins

1. VIOLENȚA	11
1.1. Definiție.....	11
1.2. Conceptul de victimologie – clasificări conceptuale și terminologice.....	12
1.3. Caracteristici ale violenței	18
1.4. Violența și boala psihică	19
1.4.1. Conceptul de boală psihică	19
1.4.2. Motivația violenței.....	20
1.4.3. Dinamica secvențelor comportamentale.....	20
1.4.4. Ipostaze clinice ale agresivității.....	21
1.5. Evaluarea violenței	25
2. TRAUMA PSIHICĂ.....	27
2.1. Definiție.....	27
2.2. Experiența psihotraumatică – factor etiologic al tulburărilor psihice	29
2.2.1. Influențe psihotraumatice.....	30
2.2.2. Suprasocializarea	30
2.2.3. Subsocalizarea	30
2.2.4. Factori biologici genetici și dobândiți.....	31
2.3. Modelul de desfășurare al traumatizării psihice	31
2.4. Sindroame ale psihotraumatologiei	35
2.4.1. Sindromul de stres posttraumatic	35
2.5. Cercetarea consecințelor traumei conform modelului desfășurării.....	37
2.5.1. Abordarea obiectivă a traumei	38
2.5.2. Abordarea subiectivă a traumei	43
2.6. Terapia traumei.....	46
2.6.1. Prevenția.....	46
2.6.2. Reguli pentru terapia traumei.....	48
2.6.3. Măsuri complementare pentru terapia traumei	51
2.7. Tratamentul farmacologic	52
3. CAUZELE ȘI FACTORII DE RISC AI VICTIMIZĂRII	57
3.1. Cauze individuale	57
3.1.1. Tipologii temperamentale.....	58
3.2. Cauze generale.....	66
3.2.1. Cauze sociale	66
3.2.2. Cauze de mediu	68
3.2.3. Cauze culturale	69
3.3 Cauze specifice.....	70
3.3.1. Cauzele violenței asupra copilului.....	70

3.3.2. Cauzele violenței asupra femeii.....	74
3.3.3. Cauzele violenței asupra vârstnicilor.....	75
3.3.4. Cauze ale victimizării străinilor.....	75
3.3.5. Cauze ale victimizării specifice conflictelor militare, etnice și stării de război.....	76
3.3.6. Cauzele violului.....	76
3.3.7. Uciderea femeii de către soț (și/sau a soțului de către soție).....	79
3.3.8. Cauzele incestului.....	79
3.3.9. Cauzele suicidului.....	81
3.3.10. Cauzele accidentelor de muncă.....	84
3.3.11. Cauzele accidentelor de circulație.....	87
3.3.12. Malpraxisul medical.....	89
3.4. Factori de risc ai victimizării.....	97
4. FORME DE VIOLENȚĂ.....	101
4.1. Preliminarii.....	101
4.2. Clasificarea violenței.....	103
4.3. Forme de manifestare a violenței în familie.....	104
4.4. Victimizarea străinilor.....	128
4.5. Victimizarea specifică conflictelor militare, etnice și stării de război.....	129
5. EFECTELE ȘI IMPLICAȚIILE PSIHOLOGICE ALE ACTULUI AGRESIONAL ASUPRA VICTIMEI.....	132
5.1. Preliminarii.....	133
5.2. Persoane predispuse la stres posttraumatic.....	135
5.3. Reacții caracteristice ale stresului post-traumatic.....	137
5.4. Condițiile ca un eveniment traumatic să fie perceput ca stresant.....	140
5.5. Mecanismele de apărare ce protejează victima supusă violenței.....	143
5.6. Efectele și consecințele victimizării.....	145
5.6.1. Efecte individuale.....	146
5.6.2. Efecte sociale.....	148
5.7. Consecințele psihologice ale victimizării.....	149
5.7.1. Consecințe individuale.....	150
5.7.2. Consecințe sociale.....	158
5.8. Victimele violenței conjugale. Consecințe și costuri.....	159
5.9. Efecte traumatizante în cazul violului.....	160
5.10. Considerații finale. Analiza generală a efectelor victimizării.....	163
6. CUPLUL PENAL VICTIMĂ-AGRESOR.....	165
6.1. Aspecte introductive.....	165
6.2. Variante ale relației agresor-victimă.....	168
6.3. Psihologia cuplului victimă-agresor.....	170
6.4. Examinarea unor relații victimă-agresor.....	173
6.4.1. Legăturile de familie.....	173
6.4.2. Legăturile sociale.....	174
6.4.3. Legăturile culturale.....	174
6.5. Victima.....	174
6.5.1. Definiția victimei.....	174
6.5.2. Clasificarea victimelor.....	176
6.5.3. Accepțiuni ale noțiunii de victimă.....	188
6.5.4. Victima și criminalitatea.....	189

6.5.5. Victima și victimitatea	190
6.5.6. Victima și victimizarea.....	191
6.5.7. Tipuri de victimizare	192
6.5.8. Devictimizarea.....	193
6.5.9. Noțiunea de victimă ca subiect pasiv	193
6.5.10. Clasificarea subiecților pasivi ai infracțiunii	195
6.5.11. Rolul victimei în producerea infracțiunii.....	196
6.5.12. Categoriile de victime. Particularități specifice	202
6.5.13. Personalitatea victimei	222
6.6. Agresorul	226
6.6.1. Definiție	226
6.6.2. Modele explicative ale conduitei agresive	227
6.6.3. Tipuri de agresori	231
7. DIADA TERORISM - CRIMINALITATE ORGANIZATĂ	241
7.1. Terorismul	241
7.1.1. Introducere	241
7.1.2. Terorismul contemporan	241
7.1.3. Definiție	242
7.1.4. Elemente caracteristice ale terorismului	243
7.1.5. Cauze care generează și favorizează extinderea terorismului.....	245
7.1.6. Cauze noi specifice perioadei actuale	248
7.1.7. Clasificarea actelor teroriste	249
7.1.8. Caracteristici privind exacerbarea fenomenului terorist.....	252
7.1.9. Structurarea unor grupări și organizații teroriste	252
7.1.10. Megaterorismul.....	254
7.1.11. Forme, metode și procedee folosite de teroriști.....	260
7.1.12. Combaterea terorismului.....	261
7.2. Criminalitatea organizată	262
7.2.1. Preliminarii.....	262
7.2.2. Definiție	263
7.2.3. Cauzele proliferării criminalității organizate	264
7.2.4. Forme de manifestare a criminalității organizate.....	265
7.2.5. Trăsături specifice ale organizațiilor criminale.....	266
7.2.6. Combaterea criminalității organizate	268
8. EXPERTIZA MEDICO-LEGALĂ PSIHIATRICĂ.....	269
8.1. Definiție.....	269
8.2. Rolul expertizei psihiatrice	269
8.3. Tipuri de expertiză.....	270
8.4. Principii în activitatea de expertiză.....	272
8.5. Obiectivele generale ale expertizei medico-legale psihiatrice	273
8.6. Cadrul juridic și organizatoric	275
8.7. Desfășurarea expertizei medico-legale psihiatrice	275
8.8. Etape ale expertizei medico-legale psihiatrice	276
8.9. Raportul de expertiză	277
8.10. Reglementarea metodologică a expertizei medico-legale psihiatrice.....	279
8.11. Factori de eroare	282
9. EXPERTIZA PSIHOLAGICĂ	283
9.1 Definiție.....	283

9.2. Investigația psihologică în expertiza și psihologia judiciară.....	285
9.2.1. Scop și deziderat în expertiza psihiatrică	285
9.2.2. Considerații psihologice asupra problematicii discernământului	289
9.3. Examinări paraclinice în expertiza psihiatrică.....	291
9.4. Rolul investigației psihologice în expertiza psihiatrică.....	293
9.5. Reguli în expertiza psihologică.....	294
9.6. Fazele clinice ale expertizei psihologice.....	295
9.7. Caracteristici și noțiuni specifice ale expertizei psihologice clinice	295
9.8. Funcțiile psihodiagnozei clinice.....	298
9.9. Metode și tehnici de investigație psihologică	299
9.10. Posibilități, limite și obiective ale investigației psihologice pe terenul psihologiei judiciare	303
9.11. Instrumentar de psihodiagnoză – testul standardizat	305
9.11.1. Metoda RORSCHACH	305
9.11.2. Testul SZONDI.....	308
9.11.3. Testul LÜCHER	311
9.11.4. M.M.P.I.....	313
9.11.5. T.A.T.	316
9.11.6. Testul ROSENZWEIG.....	317
10. SISTEMUL JURIDIC – REGLEMENTĂRI, INSTITUȚII, RESPONSABILITĂȚI	321
10.1. Stadiul legislației în România	321
10.2. Tratatе internaționale cu implicații în domeniul victimologiei	321
10.3. Organizarea legislativă în România	325
10.3.1. Sistemul legislativ și juridic în România	325
10.3.2. Instituții și organizații implicate în prevenirea și combaterea victimizării.....	325
10.3.3. Acte normative ce reglementează măsurile de protecție a victimelor infracțiunilor.....	326
10.3.4. Măsurі de prevenire și combatere a traficului și consumului ilicit de droguri prevăzute de Regulamentul de aplicare a dispozițiilor Legii nr. 143/2000	326
10.3.5. Măsurile de protecție a victimelor infracțiunilor prevăzute de Legea nr. 678/2001	327
10.3.6. Măsurile de protecție a victimelor infracțiunilor prevăzute în Legea nr. 211/2004	328
10.3.7. Legea 272/2004 privind respectarea, promovarea și garantarea drepturilor copilului.....	332
10.3.8. Principiile Convenției Consiliului Europei privind despăgubirile victimelor infracțiunilor violente.....	335
10.3.9. Măsurile de protecție a victimelor infracțiunilor prevăzute în Legea nr. 25/09.03.2012 privind modificarea și completarea legii nr.217/2003 pentru prevenirea și combaterea violenței în familie	336
10.4. Încadrarea penală a consecințelor traumatismelor	339
11. ACTIVITATEA DE PREVENIRE ȘI COMBATERE A VICTIMIZĂRII	343
11.1. Conceptul de prevenire a victimizării.....	343
11.2. Previzibilitatea victimizării	344

11.3. Prevenția victimologică generală și specială.....	345
11.3.1. Prevenția victimologică generală.....	346
11.3.2. Prevenția victimologică specială.....	346
11.4. Necesitatea instituțiilor specializate în profilaxie.....	347
11.5. Strategii preventive și de contracarare a victimizării.....	347
11.6. Măsuri pentru evitarea riscurilor victimale.....	349
11.6.1. Măsurile de protecție socială.....	349
11.6.2. Măsurile de autoprotecție.....	349
11.7. Recomandări preventive din practica judiciară, referitor la evitarea victimizării.....	351
11.8. Psihologia și prevenirea efectelor victimizante ale acțiunilor omenești.....	356
11.9. Abordarea preventiv-protectivă individuală.....	357
11.9.1. Teamă de infracțiune.....	357
11.9.2. De ce le este frică oamenilor de infracțiune?.....	358
11.9.3. Când și unde le este oamenilor teamă de infracțiune?.....	359
11.9.4. Căror persoane le este frică de infracțiune.....	359
11.9.5. Prevenția suicidului.....	361
11.10. Abordarea preventiv-protectivă colectivă.....	362
11.11. Prevenția violenței generate de bolnavul psihic.....	363
12.VIOLENȚA – O REALITATE PREZENTĂ – STUDII DE CAZ.....	365
Anexa 1.....	365
Anexa 2.....	371
Anexa 3.....	374
Anexa 4.....	380
Anexa 5.....	385
Bibliografie.....	391

1. VIOLENȚA

1.1. Definiție

Violența umană a constituit o preocupare constantă pentru cei interesați să ofere explicații privind cauzalitatea, formele de manifestare, efectele acesteia, pentru a identifica strategii de protecție socială, modalități de prevenție a acestui fenomen.

Violența umană constituie o problemă a societății, indiferent de gradul ei de dezvoltare.

Manifestările violente se întâlnesc peste tot în lume și în toate domeniile vieții sociale și individuale: la școală, la locul de muncă, pe stradă, în familie, între vecini, în locuri de distracție, recreere, în mijloacele de transport în comun, pe stadioane.

Termenul de violență desemnează ceea ce se efectuează cu forță brutală și adesea distructivă.

Violența apare din momentul în care se acționează asupra unui individ sau grup de persoane împotriva voinței acestuia, folosindu-se forța brutală sau forme mai subtile de violență, cum ar fi: intimidarea, amenințarea, coruperea sau șantajul¹.

Subliniind ideea potrivit căreia violența este specifică condiției umane, *Jean-Marie Domenach* identifică trei aspecte pe care aceasta le îmbracă:

- aspectul fiziologic: explozia de energie, care ia un aspect absurd (irațional) și adesea distrugător;
- aspectul moral: atentatul la patrimoniul și libertatea altuia;
- aspectul politic: utilizarea forței pentru a obține puterea și a o folosi în scopuri ilicite.

Conform OMS, violența reprezintă rezultatul „utilizării intenționate sau amenințării deliberate cu forța fizică sau cu puterea, contra propriei

¹ Manu Beatrice, *Violența familială; maltratarea femeii și a copilului*, Editura Ars Academica, București 2009, p. 13-14.

persoane, contra altei persoane, sau contra unui grup sau a unei comunități, care produce sau riscă să producă un traumatism, un deces, un prejudiciu moral, o traumă sau o carență”.

Etienne G. Krug și echipa sa au elaborat Raportul Mondial asupra violenței și sănătății, incluzând în sfera violenței următoarele categorii de acte violente:

- actele de violență interpersonală, demarcate în funcție de tipul relației dintre agresor și victimă și de spațiul în care survine agresiunea în: violență familială și violență între parteneri, pe de o parte, cât și violență comunitară – dintre indivizii fără legături de rudenie;
- actele de violență săvârșite împotriva propriei persoane (automutilări și sinucideri);
- actele de violență colectivă (actele de terorism, criminalitate organizată, genocidul).

1.2. Conceptul de victimologie – clasificări conceptuale și terminologice

Conceptul de victimologie derivă din latină – „victima” și „logos” și reprezintă știința victimei.

În antichitate, victima era considerată ființa vie sacrificată unei zeități. Astăzi, prin victimă înțelegem orice ființă umană care suferă direct sau indirect consecințele fizice, materiale sau morale ale unei acțiuni sau inacțiuni criminale.

Nu pot fi considerate victime cazuri precum:

- polițiștii care în îndeplinirea misiunilor sunt răniți sau își pierd viața;
- luptătorii în confruntări militare;
- inițiatorul acțiunii criminale care își pierde viața în cazul legitimei apărări.

În perioada anilor 1960-1970, criminologii și reformatorii au argumentat că înșiși infractorii au fost victime ale sărăciei, pregătirii școlare insuficiente, relațiilor familiale dezorganizate, discriminării, lipsei locurilor de muncă și altor injustiții sociale.

Treptat, a avut loc delimitarea victimologiei ca știință autonomă (subsumată științei criminologiei), cu un obiect specific – comportarea victimei în procesul agresional.

Opțiunile victimologilor privind definirea victimologiei sunt diversificate. Astfel, unii dintre aceștia consideră că victimologia reprezintă știința comportamentului și personalității victimei raportată la conceperea, realizarea și consecințele directe ale actului agresional asupra victimei. Victimologia relevă cauzalitatea și efectele agresiunii asupra victimei, ordinea în care se produc actele agresionale și limita reducerii acestora, respectiv toate actele agresionale cu un conținut clar: lezarea intereselor unei victime identificate sau care se va individualiza în perioada producerii actului agresional, existând o legătură clară de cauzalitate între actul agresional și efectul victimal.

Guglielmo Gulotta precizează că orice act agresional produce multiple efecte victimogene, astfel că, prin victimologie se asigură „studiul victimei unui delict, al personalității sale, al caracteristicilor sale biologice, morale și socio-culturale, al relațiilor sale cu delicventul și al relațiilor pe care le-a jucat geneza delictului”.

E.A. Fatah, în volumul „Victima este vinovată”, consideră că victimologia are ca obiect „elaborarea – printr-un studiu aprofundat al victimei – a unui ansamblu de reguli generale, de principii comune și de un alt tip de cunoștințe, putând contribui la dezvoltarea, evoluția și progresul fenomenului criminal, al procesului criminogen, a personalității și caracterului periculos al delicventului”. Conform acestuia, agresiunea este reprezentarea unui comportament particular, care, în realizarea unui interes individual, determină agresorul să justifice folosirea agresiunii (fizice sau psihice), ca fenomen al voinței proprii, al culturii sau al întâmplării.

Victimologia prezintă condiția victimei situate în mediul social, starea psiho-fizică generală de vătămare agresională (proporțională cu intensitatea actului agresional), interacțiunea dintre victimă-agresor și social.

Sintetic, obiectul victimologiei îl reprezintă în concepția lui *E.A. Fatah*, tulburările psiho-fizice (cu excepția celor de tip malativ), efecte ale actului agresiv care afectează în mod direct echilibrul dinamic (biologic și psihologic) al victimei.

I. Gheorghiu-Brădet consideră că obiectul victimologiei, ca parte a domeniului criminalității „care cuprinde consecințele de orice fel produse de

criminalitate și suportate de societate, populație și victimele infracțiunilor” poate fi completat și cu interferențele raportului dintre agresor și victimă, precum și cu intervenția socială pentru restabilirea ordinii sociale.

În volumul „Criminologia generală românească”, Gh. Brădet definește victimologia ca „parte a criminologiei generale și speciale, care constă în totalitatea de idei, concepții, explicații criminologice teoretice și metodologice, despre realitatea social-umană a victimizării societății, populației și indivizilor, prin producerea faptelor fenomenului criminalității”.

Acesta subliniază faptul că nu pot fi percepute separat conceptele de agresologie și victimologie, întrucât cauzele agresionale și efectele victimale sunt inseparabile, ordinea și înlăturarea acestora fiind dependente de variabilitatea actelor individuale exercitate de participanți, precum și de afectivitatea trăirii acestora.

În limbajul comun, în media, cât și în domeniile victimologiei, juridic și social, este utilizat termenul de agresiune.

Agresiunea² reprezintă o comportare socialmente periculoasă, constând într-un atac asupra persoanelor sau bunurilor, cu scopul de a produce leziuni, vătămări, ori suprimarea vieții persoanei, sau distrugerea, degradarea, aducerea în stare de neîntrebuințare a bunurilor.

Asemenea fapte constituie infracțiuni. Din definiția de mai sus rezultă că avem agresiune: a) asupra persoanelor; b) asupra bunurilor.

În ceea ce privește agresiunea, ne interesează mai mult agresiunea interumană. Conduitele umane deviate heterodistructive au în vedere atitudinile agresive caracterizate prin utilizarea forței fizice în raporturile interpersonale³. Spre deosebire de terorism sau terorizare, care constituie forme cronice ale violenței fizice, atitudinea agresivă se caracterizează atât la nivelul concepției, cât și al execuției, prin rapiditate.

Șicanarea este o varietate minoră a agresivității, întâlnită în diverse relații interpersonale: în familie, între vecini, între prieteni, la locul de muncă.

Șicanarea reprezintă o conduită deviantă ce caracterizează nivelul moral al agresorului și care face parte din arsenalul comportamental pe care acesta îl folosește pentru atingerea scopurilor.

² Antoniu G., Bulai C., Chivulescu Gh., *Dicționar juridic penal*, Editura Științifică Enciclopedică, București, 1976.

³ Butoi T.B. et al, *Victimologie și psihologie victimală*, *Compendiu Universitar*, p. 145-147, Editura Pinguin Book, București, 2008.

Căutând o legătură între agresiune și delicvență, specialiștii au stabilit următoarele categorii ale comportamentului agresiv:

- **Comportament agresiv nediferențiat**, antisocial, ocazional, fără rezonanță obligatorie sau imediată; în asemenea situații, condiționarea fenomenului este trecătoare, ocazională, fără un teren morbid preexistent;
- **Comportament agresiv delictual**, propriu-zis, polimorf și continuu, în cadrul căruia se poate identifica un comportament caracteristic criminal; condiționarea are un caracter constant și este întreținută de factorii de mediu și cei de ordin social negativ;
- **Comportament agresiv rezultat direct al unei stări patologice**, fie preexistente (în cadrul unor afecțiuni psihice), sau dobândite ca urmare a modificărilor de personalitate întâlnite în psihopatii sau în unele narcomanii.

Din punct de vedere psihiatric și sociologic, agresivitatea este considerată un element esențial, normal al personalității, putând fi determinată, dirijată, sau abătută până în momentul când scapă controlului rațiunii.

În opinia lui *Konrad Lorenz*, comportamentul tuturor speciilor ar fi comandat de patru impulsuri:

- a) foamea;
- b) frica;
- c) sexualitatea;
- d) agresivitatea.

Olaf Klingberg apreciază că noțiunea de agresivitate o implică și pe cea de ostilitate. Aceasta din urmă reprezintă o valoare negativă (caracter distructiv al tendințelor active), în timp ce agresivitatea poate avea și o valoare pozitiv-constructivă.

Agresivitatea poate fi privită ca o însușire înăscută a individului, care este nediferențiată în perioada de constituire a personalității, urmând ca, pe parcursul dezvoltării autogenetice, să dobândească o anumită coloratură, cu tendințe de diferențiere în autoagresiune și heteroagresiune, fără a se face o delimitare absolută, ci numai o predominanță din partea uneia sau alteia.